

Професійна підготовка соціальних педагогів у системі вітчизняної вищої освіти

Наталія ШЕВЧЕНКО,

кандидат педагогічних наук, помічник ректора,

Катерина ГОРДЕЄВА,

асистент кафедри теоретичних, методичних основ фізичного виховання і реабілітації

Удосконалення професійної діяльності соціально-педагогічних працівників в Україні залежить від досягнення високого рівня якості підготовки майбутніх фахівців. Це зумовлює переосмислення змісту професійної підготовки, зокрема щодо переорієнтації вищої освіти з формування системи знань майбутнього спеціаліста на формування гармонійно розвиненої особистості, здатної до креативного вирішення фахових соціально-педагогічних завдань на основі професійних цінностей. На цьому наголошується в Законі України «Про освіту», Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Національній доктрині розвитку освіти, Болонській декларації, законах України «Про соціальні послуги», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» та інших нормативно-правових документах.

Останніми роками соціальна педагогіка почала інтенсивно розвиватися як окрема наукова галузь. У цей час з'явилося багато різноаспектних наукових досліджень, присвячених формуванню професійної та професійно-етичної культури, професійних цінностей соціально-педагогічної роботи (В.Гриньова, І.Зверева, А.Капська, Г.Лактіонова, Л.Міщик, Н.Слюсаренко, Т.Спірна, О.Пономаренко, С.Харченко та ін.). Сучасна педагогічна парадигма збагатилася науковими працями О.Безпалько, Р.Вайноли, І.Зверєвої, Л.Коваль, Н.Краснової, Л.Харченко, С.Харченка, С.Хлебик щодо сутнісно-змістового насичення дефініції «соціальний педагог». Також значущими є наукові дослідження Л.Ваховського, О.Караман, Н.Кратінова, В.Кратінової, О.Песоцької, С.Харченка щодо специфіки соціальної роботи, а також визначення особистісних якостей соціального педагога, наукові праці Р.Вайноли, М.Євтуха,

А.Капської, В.Поліщук про теорію та практику професійної підготовки майбутнього фахівця соціальної сфери.

Метою статті є дослідження процесу становлення професійної підготовки соціальних педагогів у контексті розвитку вітчизняної вищої освіти.

Із набуттям Україною незалежності розпочався розвиток соціальної педагогіки як окремого напрямку професійної діяльності. У 1991 р. в Кваліфікаційному довіднику посад вміщено нові кваліфікаційні характеристики – «соціальний педагог» і «соціальний працівник». У цьому самому році у ВНЗ впроваджено нові спеціальності – «соціальна робота» та «соціальна педагогіка». Наступного року було створено Українську асоціацію соціальних працівників і фахівців із соціальної роботи. Такі процеси зумовили необхідність підготовки висококваліфікованих фахівців соціальної сфери і, як наслідок, у 1994 р. було затверджено кваліфікаційні характеристики соціально-педагогічних працівників.

Відповідно до логіки дослідження важливим є визначення поняття «професійна підготовка соціальних педагогів». У сучасній соціально-педагогічній парадигмі сформульовано декілька таких визначень.

Згідно з ідеями Л.Міщик, професійну підготовку соціальних педагогів розуміють як процес формування фахівця нового типу, здатного швидко й адекватно реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві, компетентно вирішувати соціально-педагогічні проблеми в усіх типах та видах навчально-виховних установ і закладів соціальної роботи, на всіх рівнях управління. Зважаючи на це, соціальний педагог повинен не лише ефективно працювати з індивідом, групою, колективом, а й сприяти утвердженню чи зміні соціального статусу особистості, групи, колективу в суспільстві [5, с. 14].

В університетській бібліотеці

В.Поліщук професійну підготовку соціальних педагогів визначає як процес і результат оволодіння цінностями соціально-педагогічної діяльності, професійно необхідними знаннями, вміннями й навичками, професійно важливими особистісними якостями, що становлять основу формування готовності до професійної соціально-педагогічної діяльності [6, с. 139]. Вивчаючи процес професійної підготовки соціальних педагогів, дослідниця пропонує детальну характеристику й аналіз рівнів підготовки кадрів для соціальної сфери. Так, перший рівень – допрофесійна підготовка (курси в загальноосвітніх навчальних закладах), другий – навчання у середніх навчальних закладах, третій – навчання у ВНЗ та, за бажанням, на спеціальних факультетах післядипломної освіти, четвертий – перепідготовка й підвищення кваліфікації фахівців (система різноманітних курсів, стажувань тощо), п'ятий – підготовка науково-викладацьких кадрів. З огляду на специфіку нашого дослідження предметом наукового розгляду буде третій рівень підготовки соціальних педагогів, а саме навчання у ВНЗ. Сучасна система вищої професійної освіти передбачає отримання освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр» (4 роки), «спеціаліст» (1 рік), «магістр» (1–1,5 роки).

Фахова підготовка спеціалістів соціальної сфери, зокрема соціальних педагогів, здійснюється у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації. Нині до них належать традиційні педагогічні університети й інститути та класичні університети, академії, вищі навчальні заклади технічного, економічного, юридичного спрямування тощо. Професійна підготовка фахівців у сфері соціальної педагогіки здійснюється за денною, очно-заочною, заочною,

вечірньою, екстернатною, дистанційною формами навчання.

Варто зазначити, що процес фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищому навчальному закладі регламентується нормативними документами, в яких визначено як цілі професійної підготовки, так і предмет діяльності, головні функції спеціалістів, вимоги до них. Основним документом, що регламентує процес фахової підготовки у вищому навчальному закладі, є Державний галузевий стандарт підготовки фахівця.

У процесі наукового пізнання з'ясовано, що в наукових дослідженнях І.Зверєвої, А.Капської, Л.Міщик, В.Поліщук, С.Харченко обґрунтовано такі основні підходи до професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, як системний, особистісно-діяльнісний та індивідуально-творчий; різнобічно визначено сутнісно-змістове наповнення процесу фахової підготовки. У контексті проблеми дослідження привертають увагу наукові положення А.Капської. На думку вченої, зміст підготовки фахівців у сфері соціальної педагогіки складається з таких компонентів:

- аналізу стану соціального розвитку та розвитку вмінь своєчасної оцінки тенденцій соціальної політики;

- чіткого уявлення щодо змісту та класифікації сучасних форм, методів, практики соціальної роботи;

- педагогічного процесу підготовки фахівців соціальної сфери, розроблення теорій, концепцій, моделей та технологій, спрямованих на ефективне функціонування освітнього процесу;

- розроблення та реалізації програм, спрямованих на підвищення професійної компетентності соціального педагога» [4].

Ми повністю підтримуємо ідеї А.Капської і будемо спиратися на них у процесі подальшого наукового пошуку.

У процесі дослідження проблеми професійної підготовки соціальних педагогів важливо визначити перелік спеціальностей, спеціалізацій, їх поєднання та класифікацію для підготовки педагогічних кадрів у системі вітчизняної вищої освіти. Встановлено, що з середини 90-х років розпочався активний процес підготовки фахівців із різноманітних спеціальностей фаху «соціальний педагог». Згідно з рекомендаціями Міністерства освіти і науки України «Перелік спеціальностей, спеціалізацій, їх поєднання та класифікація для підготовки педагогічних кадрів освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» (Київ, 2001 р.), у вітчизняних вищих навчальних закладах під час підготовки фахівців зі спеціальності 7.010105 «соціальний педагог» вони можуть набувати таких спеціалізацій:

- соціально-правовий захист дітей і молоді;
- дозвіллезнавство;
- організація театрального-гурткової роботи;
- сімейне гувернанство;
- соціально-педагогічна робота з сім'єю;

- соціально-педагогічна робота з громадськими дитячими та молодіжними організаціями;
- соціальний менеджмент;
- соціально-педагогічна робота з пенітенціарними установами;
- соціальний супровід дитячого сімейного будинку та прийомної сім'ї;
- психолого-педагогічне консультування у реабілітаційних центрах;
- психолого-педагогічне консультування у профілактичних спеціалізованих центрах;
- менеджмент ресурсного центру соціальної роботи;
- організатор соціально-виховної діяльності у школах інтернатного типу;
- менеджмент соціальної студентської служби;
- організація рекламно-інформаційної соціальної роботи;
- соціальний супровід дітей з обмеженими функціональними можливостями;
- соціально-педагогічна профілактика девіантної поведінки.

Зазначене вище зумовлює основні види діяльності, на які спрямовують майбутніх фахівців під час навчання. У процесі дослідження тенденцій розвитку вітчизняної системи професійної освіти, психології саморозвитку майбутніх фахівців учені Б.Мастеров, Л.Таланова, М.Фібула, О.Цокур, Г.Цукерман, В.Якунін виокремили такі напрями цієї діяльності:

- пізнавальна (розвиток інтересу до майбутньої професії, що мотивує набуття знань, умінь і навичок);
- перетворювальна (проекція теоретичних знань, умінь і навичок у сферу практичної професійної діяльності);
- оцінна (самооцінка, саморозвиток, розвиток творчих здібностей, пошук креативних вирішень професійних проблем) [10; 11; 12].

Соціальний педагог може працювати в сім'ї, різних типах освітніх закладів (школах, гімназіях, ліцеях, коледжах, вищих навчальних закладах та ін.); дошкільних закладах і закладах додаткової освіти, спеціальних профілактичних закладах, що належать до системи органів внутрішніх справ, дитячих приймальних і розподільних притулках, закладах корекції поведінки, спеціалізованих дитячих колоніях, тюрмах, спецПТУ та ін.; соціальних службах (медико-психолого-педагогічних, реабілітаційних, геріатричних центрах, будинках для дітей з особливими потребами, центрах зайнятості та ін.); закладах охорони здоров'я (дитячих лікарнях, спецлікарнях для психічно хворих дітей, дітей-наркоманів, будинках відпочинку, санаторіях та ін.); установах комітетів у справах сім'ї та молоді (дворових дитячих клубах, будинках відпочинку для підлітків, молодіжних гуртках, освітніх молодіжних центрах); соціальних службах підприємств, організацій і установ, гуртожитків, комерційних структур, творчих громадських організацій,

різноманітних фондів, благодійних організацій; службах комунальних структур (соціально-педагогічних, культурно-спортивних комплексах, центрах конкретної соціальної допомоги в домашніх умовах); центрах соціальних служб для молоді, на лініях телефонів довіри; валеологічних службах (профілакторіях, реабілітаційних центрах, центрах оздоровлення при лікарнях, санаторіях, медичних пунктах та ін.); службах культурно-дозвілєвої анімації (підліткових клубів, будинках творчості дитини, будинках культури, школах народних ремесел, сімейних клубах, сімейних будинках, парках, ігрових майданчиках та ін.); центрах дозвілля та творчості дітей, фізкультурно-оздоровчих і спортивних установах, закладах літнього відпочинку, дитячих та юнацьких об'єднаннях, орієнтованих на реалізацію завдань соціального виховання, у тому числі і в приватній практиці; установах, що належать до системи органів внутрішніх справ і юстиції (приймальники-розподільники, спеціалізовані і спецПТУ, тюрми, колонії, суди та ін.); культурно-дозвілєвих і спортивно-оздоровчих закладах різного відомчого підпорядкування; службах соціального захисту і соціального забезпечення [2; 7].

У працях І.Звервої стверджується, що соціальний педагог вивчає і використовує реальні можливості виховного потенціалу суспільства у зв'язку із системою соціальних чинників, серед яких – сім'я, громада, навчальний і трудовий колектив, друзі, неформальні групи, засоби масової інформації, мистецтво, політика, економіка, екологія [8, с. 242]. Урахування цих чинників у соціальному становленні особистості, а також забезпечення педагогічно доцільної організації стосунків індивіда із середовищем є головним завданням соціального педагога.

О.Безпалько наголошує на тому, що відповідно до посадових обов'язків соціальний педагог вивчає психолого-медико-педагогічні особливості дітей та молоді, а також умови їхнього життя в мікросоціумі, виявляє інтереси, потреби, проблеми, конфліктні ситуації, відхилення в поведінці, надає своєчасну допомогу та підтримку; виступає посередником між особистістю та організацією, сім'єю, спеціалістами різних соціальних служб, відомств та адміністративних органів; здійснює реабілітацію дітей-інвалідів; організовує роботу з дітьми та молоддю за місцем проживання; забезпечує соціальний супровід дітей-сиріт; працює з метою профілактики негативних явищ серед дітей та молоді [1, с. 25]. Отже, згідно з О.Безпалько, сучасний соціальний педагог має володіти системою знань як із психології, медицини, педагогіки, так і права, адже сфера його діяльності є надзвичайно широкою, а міра відповідальності високою.

Таких самих поглядів дотримується і А.Капська. Вчена зазначає, що фахівці, які здобули освіту у ВНЗ за спеціальністю «соціальна педагогіка», можуть працювати: педагогом соціальним; викладачем соціально-педагогічних дисциплін (для освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»); організатором

позакласної та позашкільної виховної роботи з дітьми; культурним організатором дитячих та позашкільних закладів; завідувачем центру (молодіжного, реабілітаційного, колекційного); начальником кабінету (методичного, ресурсного та ін.); інспектором з охорони дитинства; спеціалістом соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді, центрів для дітей та молоді, центрів розвитку та планування сім'ї [3, с. 4].

Отже, сфера діяльності соціального педагога в сучасному соціумі є надзвичайно широкою, саме тому підвищуються вимоги до нього як до спеціаліста соціальної сфери. Причому це стосується не лише високого рівня набутих знань, умінь і навичок, а й однаковою мірою його професійних цінностей і переконань. Під час наукового пошуку було розкрито процес професійної підготовки соціальних педагогів: з'ясовано рівні підготовки кадрів для соціальної сфери; види та рівні акредитації навчальних закладів, що здійснюють підготовку соціальних педагогів; форми здійснення професійної підготовки соціальних педагогів в Україні; сфери, в яких може працювати соціальний педагог.

Література

1. *Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання)* / А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола; заг. ред. А.Й. Капської. – К., 2002. – 164 с.
2. *Державна програма соціальної політики на 1997–2000 роки* / Постанова КМУ. – 1997. – 32 с.
3. *Капська А.Й.* Практична діяльність студентів як оптимальна їх підготовка до роботи в різних мікросоціумах / А.Й. Капська // Соціальна робота: теорія, досвід, перспективи. – Ужгород: УДУ, 1999. – Ч.1. – С. 281–285.
4. *Капська А.Й.* Соціальна робота: навч. посібник / Алла Йосипівна Капська. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.
5. *Міщик Л.І.* Соціальна педагогіка: досвід та перспективи / Л.І. Міщик. – Запоріжжя, 1999. – 248 с.
6. *Поліщук В.А.* Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: зарубіжний досвід; навч. посібник / В.А. Поліщук. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 184 с.
7. *Сейко Н.А.* Соціальна педагогіка: [метод. посібник для студентів пед. навч. закл.] / Н.А. Сейко. – Житомир: Вид-во Держ. пед. ун-ту ім. І.Франка, 2002. – 256 с.
8. *Соціальна педагогіка: мала енциклопедія* / Т.Ф. Алексєєнко, Т.П. Басюк, О.В. Безпалько та ін.; за ред. І.Д. Зверєвої; М-во освіти і науки України, Ін-т проблем виховання АПН України. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.
9. *Соціальні служби для молоді: Теорія, методика і організація роботи.* Вип. 1. – К.: Вид-во УкрНДІ проблем молоді, 1992. – 200 с.
10. *Фіцула М.М.* Педагогіка: навч. посібник для студ. вищ. пед. закл. освіти / М.М. Фіцула. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1999. – 192 с.
11. *Цокур О.С.* Аналіз тенденцій розвитку отечественной системы высшего профессионального образования учителя / О.С. Цокур, Л.Г. Таланова // Наукове пізнання. Методологія та технологія. – 1998. – №1–2. – С. 81–84.
12. *Цукерман Г.А.* Психология саморазвития / Г.А. Цукерман, Б.М. Мастеров. – М.: Интерпракс, 1995. – 288 с.
13. *Якунин В.А.* Педагогическая психология: учеб. пособие / В.А. Якунин. – Европ. Ин-т экспертов. – СПб.: Полиус, 1998. – 639 с.

Анотації

Наталія ШЕВЧЕНКО, Катерина ГОРДЕЄВА **Професійна підготовка соціальних педагогів у системі вітчизняної вищої освіти**

У статті розглянуто процес становлення професійної підготовки соціальних педагогів у контексті розвитку вітчизняної вищої освіти. З'ясовано рівні підготовки кадрів для соціальної сфери; визначено види та рівні акредитації навчальних закладів, які здійснюють підготовку соціальних педагогів, форми здійснення професійної підготовки соціальних педагогів у нашій державі, а також сфери, в яких може працювати соціальний педагог.

Ключові слова: професійна підготовка, соціальний педагог, становлення та розвиток, вітчизняна вища освіта.

Наталія ШЕВЧЕНКО, Катерина ГОРДЕЄВА **Профессиональная подготовка социальных педагогов в системе отечественного высшего образования**

В статье раскрыт процесс становления профессиональной подготовки социальных педагогов в контексте развития отечественного высшего образования. Выявлены уровни подготовки кадров для социальной сферы; определены виды и уровни аккредитации учебных заведений, которые осуществляют подготовку социальных педагогов, формы осуществления профессиональной подготовки социальных педагогов в нашем государстве, а также сферы, в которых может работать социальный педагог.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, социальный педагог, становление и развитие, отечественное высшее образование.

Nataliya SHEVCHENKO, Kateryna GORDEEVA **The formation of professional training of social educators in the system of native higher education**

During scientific research the process of the formation of professional training of social educators within the development of native higher education has been disclosed. The author has researched the levels of the staff training for social sphere; the types and levels of accreditation of educational establishments have been determined, they provide the training of social educators, the forms of the providing of professional training of social educators in our country, the spheres where can work a social educator.

Keywords: professional training, social educator, formation and development, native higher education.